

Tartu Ülikool
Psühholoogia instituut

Eva Üprus

**Soostereotüüpide ilmnemine 9-12 aastaste Eesti koolilaste enesekirjeldustes, poiste ja
tüdrukute võrdlus**

Seminaritöö

Juhendaja: Pirko Tõugu, PhD

Läbiv pealkiri: soostereotüüpide ilmnemine poiste ja tüdrukute enesekirjeldustes

Tartu 2014

Kokkuvõte

Soostereotüüpide ilmnemine 9-12 aastaste Eesti koolilaste enesekirjeldustes, poiste ja tüdrukute võrdlus

Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli uurida soostereotüüpide esinemist Eesti koolilaste vabades enesekirjeldustes. Uuringus osales 21 tüdrukut ning 18 poissi, kes esitasid oma enesekirjelduse kirjalikult, osana pikemast küsimustikust. Enesekirjeldustes kategoriseeriti vastavalt teemadele 4 põhikategooriat (iseendast lähtuvad väited, teistest lähtuvad väited, välimus ning tegevused), lisaks võrreldi ka enesekirjelduste detailsust sugude lõikes.

Selgus, et soostereotüüpsete kirjelduste esinemist sellisel moel tuvastada on keeruline ning statistiliselt olulisi erinevusi poiste ning tüdrukute vahel ei esine peaaegu ühegi vaadeldud kategooria puhul. Antud analüüsitulemuste põhjal võib öelda, et sugu mõjutab küll enesekirjelduste detailsust, aga mitte selle sisu soostereotüüpsete mõistete kasutamise osas.

Märksõnad: soorollid, rolliootused, enesekirjeldused, stereotüübid, sugupool, sugu, lapsed, *sex-typing*.

Abstract

Gender-stereotypes in free self-descriptions of 9-12-year old Estonian schoolchildren, comparison of boys and girls

The aim of this study was to examine gender-stereotypes in free self-descriptions of Estonian schoolchildren. 21 girls and 18 boys presented their self-description as a part of a written survey. The information was divided into 4 main categories (agency, communion, appearance and activities). Also the general use of detail and the number of words was examined comparing boys and girls.

It seems to be difficult to examine the stereotypes by using only this kind of method. The differences between the use of stereotypic notions in the self-descriptions of boys and girls were not statistically significant in almost any of the categories. Based on the current analysis it can be said that gender affects the use of detail in self descriptions, but does not influence the use of stereotypic notions in the content.

Key-words: gender roles, role expectations, self-descriptions, stereotypes, gender, sex, children, sex-typing.

Sisukord

Kokkuvõte.....	2
Abstract	3
Sissejuhatus	5
Teoreetiline taust	6
Sugu ja sugupool.....	6
Lapse areng ning sotsiaalse soo kujunemine	7
Keele olulisusest mõistestruktuuride loomises.....	8
Hüpoteesid.....	11
Meetod.....	12
Valim ning andmetöötlus	12
Kodeerimine	12
Tulemused	14
Arutelu.....	15
Kirjanduse loetelu.....	19

Sissejuhatus

Käesoleva töö eesmärgiks on uurida, kas ning kuidas erinevad poiste ning tüdrukute enesekirjeldused, lähtudes hindamisel peamiselt sotsiaalse soo (*gender*) kontekstist ning stereotüüpsetest soorollidest. Stereotüüpide omaks võtmine ning internaliseerimine toimub sageli märkamatuks. Selle kaudu taastoodame aga ühiskonnas ebavõrdsust ning selle liikmetes ebakindlust ning ebaterveid komplekse. On oluline olla protsessist teadlik, et sellega kaasnevaid võimalikke kahjusid minimeerida. Seetõttu on vajalik pöörata tähelepanu just eelteismelistele, kes alles otsivad oma kohta ning vajavad tuge ning suunamist.

Paraku on stereotüüpide kantud ebavõrdsus senini Eesti ühiskonna üks valupunkte, sellest on tingitud ka käesoleva seminaritöö teema valik. Soolise ebavõrdsusega ei kaasne ainult naiste madalam palk ning suurem hoolduskoormus igapäevaelus, aga ka näiteks iluideaalidest ning rolliootustest tingitud probleemid eneseväärtustamisel ning minapildi loomisel. Soostereotüüpide abil taastoodetav ebavõrdsus ei tähenda aga vaid naiste allasurumist-meeste jaoks kaasnevad sellega samuti kahjulikud ning sageli ebarealistlikud ootused nii elustiilivalikute kui ka välimuse osas. Stereotüüpne lähenemine indiviidi ülesannetele ja rollidele võib pärssida eneseteostusvõimalusi, limiteerida tulevasei karjäärivõimalusi ning tekitada ebaterveid komplekse, mis on takistuseks nauditava elu elamisel.

Riika Mäkinen ja Anu Laasi 1997. aastal 14-18 aastaste Eesti ning Soome koolinoorte seas läbiviidud uuring näitas, et Eesti vastajad on soorollide osas väga konservatiivsed, mis tähendab, soorollid on Eesti noorte hulgas siiski juurdunud ning nägemused meeste ning naiste suhetest on suuresti stereotüüpide kantud (Mäkinen, 1999). Sarnaseid tulemusi on saadud ka hiljem: 2009. aastal Sotsiaalministeeriumi poolt korraldatud uuring näitas, et lapsevanemad peavad poiste ning tüdrukute kasvatamise puhul oluliseks erinevaid aspekte, rõhutades traditsioonilisust ning seeläbi stereotüüpipõhist nägemust mehest ja naisest taastootes (Järviste, 2010).

Töö teoreetiline osa on jaotatud kolmeks peamiseks osaks.

Esimene osa, pealkirjaga **sugu ning sugupool**, püüab selgitada bioloogilise soo (*sex*, töös „sugu“/“bioloogiline sugu“) ning sotsiaalse sooga (*gender*, töös läbivalt „sotsiaalne sugu“, „sugupool“) seotud küsimusi ning avada viimasega seonduvate stereotüüpide tootmist ning taastootmist ühiskonnas. Selles peatükis käsitletakse ka soorollide ning nendega kaasnevate rolliootuste teemat. Teises alapeatükis keskendun **sotsiaalse soo kujunemisele** lapse arengus ning selle eri tahkudele. Selles peatükis vaadeldakse ka sookonstantsuse mõistet ning selle seost identiteedi tekkimise ning sellest arusaamisega.

Kolmanda osa tuumaks on **keel kui identifitseerimisvahend**, oluline osa on iseendast (*agency*) või teistest lähtuvate (*communion*) omaduste võrdlemisel ning vabadel enesekirjeldustel.

Teoreetiline taust

Sugu ja sugupool

„*One is not born a woman, but, rather becomes one...*“ Simone de Beauvoir (Teine sugupool)

Lisaks bioloogilisele soole, mis lähtub mees-naine vastandusest, suunab meie tegevusi sotsiaalne sugu, mille kujundamisel mängivad rolli erinevad keskkonnast tulenevad „impulsid“, seda nii ümbritsevate inimeste sõnalise suunamise („poisid ei nuta“, „tüdrukud nii ei torma“ jms) kui ka nende poolt loodud objektilise keskkonna kaudu (mänguasjad, etikett jne). Sellise kujundamise võtab kokku sotsiaal-kognitiivne teooria, mille kohaselt toetab sotsiaalse soo kujunemist kolm põhiaspekti: sotsiaalne matkimine, toimimiskogemused ning otsene õpetamine, mõjureid vahendatakse individuaalse infotöötuse kaudu (Bandura, 1986)

Tuntud sooteoreetik J. Butler väidab, et see sugupoolse konstrueerimine saab alguse hetkel, kui selgub, kas sünnib poiss või tüdruk, ning jätkub terve elu vältel, lähtudes bioloogilisest soost. Seeläbi luuakse näiline põhjuslik seos bioloogilise ning sotsiaalse soo vahel, mis Butleri sõnul on vaid „näitemängude“ tulemus. Viimaste all peab Butler silmas korduvaid situatsioone, milles osaledes inimene õpib käituma vastavalt ootustele. Need näitemängud kätkevad endis nii kehalisi kui verbaalseid väljendusi, läbi mille manifesteerub tuumaks olev konstrueeritud sugu. See ei tähenda tingimata, et seosed bioloogilise soo ning sotsiaalse sugupoolse vahel puuduvad täielikult, aga pigem, et need seosed on samuti suuresti tehnilikult konstrueeritud. (Butler, 1990)

Urijad K. Deaux ning M. LaFrance (1998) on püüdnud välja selgitada, kas ning mil määral tekkinud stereotüüpidel ka alust on. Urijad nendivad, et seda on raske kindlat määratleda, kuna vaadeldavaid karakteristikuid on üsna keeruline objektiivselt hinnata. Stereotüübid, mida on võimalik objektiivselt hinnata, on aga reeglina kinnitust leidnud (nt naised tegelevad lastega enam) ning autorid eeldavad, et laste kasvades kinnistuvad ka nende stereotüüpsed käitumised, kuna nad puutuvad kokku aina rohkemate eeskujudega. Stereotüüpide näol on aga tegu teataval määral ennasttäitvate ennustustega, mis tähendab, et naised tegelevad lastega rohkem, sest selle määrab nende roll ühiskonnas, mis on omakorda tingitud stereotüübist, et naised tegelevad lastega rohkem. Sotsiaalne sugupool (*gender*) ning sellest lähtuvad käitumisviisid on identiteedi oluliseks osaks ning mõjutavad otseselt meie suhtlemist teiste

inimestega. Need sotsiaalselt konstrueeritud käitumismallid muutuvad eriti olulisteks just eelteismeeas, kus toimub üleminek peamiselt samast soost kaaslastega suhtlemiselt vastassugupoollega kontakteerumisele (Baumeister, 1997).

Lapse areng ning sotsiaalse soo kujunemine

Kuna vaadeldavas eas lastel puudub suure tõenäosusega arusaam sotsiaalsetest sugupooltest ning kaasuvatest soorollidest, lähtuvad nad oma valikutes vaid bioloogilisest soost, pidades samast soost inimesi endaga sarnasemateks ning seeläbi kaaslastena sobilikumateks. Sugu väljendub algkoolieas peamiselt (vanemate poolt kujundatud) välimuses, mis võimaldab selgelt eristada kaht sugu, luues nii eeldused sotsiaalse sugupoolse seostamiseks bioloogilise sooga. Märkiva tähendusega lapse arenguteel identiteedi kujunemise mõttes on arusaama tekkimine sookonstantsusest, st mõistmine, et sugu ei ole midagi muutuvat, aga on ajas püsiv. Kohlbergi (1966) sotsiaalse arengu teooria kohaselt hakkab laps samast soost inimeste käitumist matkima siis, kui on omandanud arusaama sookonstantsusest. Samas võib soopüsivuse kujunemist näha ka samasooliste käitumise matkimise tulemusena (Bussey & Bandura, 1984). On teada, et lapsed saavutavad arusaama sookonstantsusest hiljemalt 6-7 aastaseks, selleks ajaks on neil arenenud ka sooidentiteet, millega seoses on internaliseeritud peamiselt samast soost vanema käitumismallid (Szkrybalo & Ruble, 1999). Ühes sellega omandatakse stereotüüpne nägemus enda ning kaaslaste soost ning sellega „sobivatest“ omadustest, millele vastavalt teiste käitumist hinnatakse ning enda oma kohandatakse.

Hea näide sellest laste puhul on sugupoolsele „kohastest“ mängudest osa võtmine ning erinev mängustiil, varasemas eas riietuse valik ning endaga samast soost laste eelistamine nii kaaslastena kui ka hinnangutes (Martin, 1989). Selline eelistamine on osa sooidentiteedi kujundamisest ning aitab kinnistada stereotüüpseid käitumismalle ning väärtushinnanguid. Uuringud näitavad, et laste arusaamad sellest, mis on soole kohane ja mis mitte, kujunevad välja juba väga noores eas. Kui kaheaastane laps on võimeline eristama naiste ning meestega seonduvaid vahendeid ning tegevusi (koristamine, söögi valmistamine, autod jne), siis viieaastane suudab loetleda feminiinseid ja maskuliinseid omadusi, mis on sel perioodil küll väga stereotüüpsed, muutudes hiljem (umbes 8-9 aastaseks saades) veidi paindlikumaks. (Martin & Ruble, 2004).

Sotsiaalministeeriumi poolt 2009. aastal korraldatud uuringu andmetel pidasid lapsevanemad laste kasvatamisel poiste ning tüdrukute puhul oluliseks erinevaid oskusi- tüdrukute jaoks peeti tähtsaks söögitegemisoskust, käitumisoskusi ning etiketti ning välimuse eest

hoolitsemist, poiste puhul autojuhtimisoskust, tehnikaga seonduvaid oskusi ning rahaga ümberkäimist, kusjuures viimast nähti tüdrukute jaoks samuti olulise kuid teisejärgulisena (Järviste, 2010).

Uurides nii seda, kuidas lastest räägitakse kui ka nende enesekirjeldusi, võime näha, et tüdrukuid kirjeldatakse peamiselt välimusest lähtudes (riietus, kehaga seotud aspektid, lõhn jne), poisse aga läbi käitumisega seotud terminite (müramismängud, maadlus jne). Üheks põhjuseks, miks lastel kujuneb endast selline nägemus on vestlused vanemate ning teiste täiskasvanutega, lisaks sellele toimub ka mõjutamine laste omavahelises suhtluses, mis toimib samadel põhimõtetel, erinedes aga sugude lõikes. Nimelt esitavad poisid rohkem käsked ja nõudmisi ning tüdrukud küsimusi ja palveid (Leaper, 1991).

Keele olulisusest mõistestruktuuride loomises

Shavelson, Hubner ja Stanton (1976, viidatud Niehaus & Adelson 2013 kaudu) on enesekontseptsiooni kirjeldanud kui indiviidi nägemust iseendast, mis hõlmab interaktsioone ümbritseva keskkonna ja selles osalevate inimestega ja isiklikke kogemustepõhiseid tõlgendusi toimuvast. Uuriija Q. Wang (2004) defineerib enesekirjelduse kui indiviidi kontseptuaalse peegelduse iseendast. Vabad enesekirjeldused on hea viis uurida kuidas laps ennast näeb, millisena ning kuidas ta end tunneb, mis on tema „mina“ tuumaks, seadmata sealjuures tallepiiranguid täpsustavate küsimuste või teemade näol. Uurides, kas laps kirjeldab end läbi sisemiste või väliste omaduste, kas ta on oma väljaütlemistes pigem aktiivne tegutseja või passiivne objekt, saame vaadelda tema tõlgendust endast ning seda, mis on pidepunktid selle tõlgenduse loomisel. Selliste teadmiste kaudu on võimalik välja selgitada, kas ning mil moel on vaadeldavas vanuses (9-12) poiste ning tüdrukute maailmad juba erinevad ning kui, siis milles täpsemalt see erinevus seisneb.

Vabasid enesekirjeldusi on endast lähtuvate ning teistest lähtuvate väidete abil kategoriseeritud peamiselt täiskasvanutel, mistõttu on vajalik näha, kas sarnased tendentsid avalduvad ka laste puhul. Olulisemateks korduvalt kinnitust leidnud tulemusteks on, et üldiselt kasutatakse rohkem teistest lähtuvaid väiteid ning mehed kasutavad naistega võrreldes rohkem endast lähtuvaid väiteid (Diehl, Owen & Youngblade, 2004; Uchronski, 2008). Varasemad uuringud on näidanud, et ka tüdrukute enesekirjeldustes esineb enam viiteid perekonnale ning lähedastele kui poiste puhul. Sellist tulemust võib näha nii kirjalikes väidetes kui ka pildilise materjali uurimisel (Bosaci, 2008). Lisaks on leitud, et lapsed lähtuvad stereotüüpidest nii enda kui ka ümbritsevate kirjeldamisel üsna palju ning need veendumused on eriti tugevad just algkooliealiste puhul. Pärast 7-8 aastaseks saamist muutub

laste ettekujutus sugude erinevustest paindlikumaks ning see peegeldub ka nende väljaütlemistes enda ning teiste kohta (Patterson, 2012). Uurijad on öelnud, et lapsed on kui „soo-detektiivid“, kujundades oma nägevust sotsiaalsest soost vastavalt sellele, mida enda ümber märkavad ning reageerides vastavalt oma käitumises ning minapildi loomises ja selle väljendamis (Martin & Ruble, 2004). Sellise tegevuse tulemused peegelduvad nende enesekirjeldustes stereotüüpsete väidete kaudu läbi mille lapsed end kirjeldavad. Oluline on silmas pidada sotsiaalset soovitatavust, mis võib mõjutada stereotüüpide esinemist enesekirjeldustes. On leitud, et lapsed võtavad enesekirjelduste hindamisel soostereotüüpe puudutavate teemade puhul sotsiaalset soovitatavust arvesse juba väga noores eas ning vaadeldavas vanuses laste puhul on selle mõju üsna tugev (Gee & Heyman, 2007). Seda teades saab eeldada, et lapsed lähtuvad ka oma enesekirjeldustes teataval määral sotsiaalsest soovitatavusest ning seetõttu võivad nende poolt esitatud väited olla kallutatud stereotüüpsete omaduste ning tegevuste väljatoomise suunas. Selline tendents võib ilmneda eriti poiste enesekirjelduste puhul, kuna on leitud, et poiste jaoks on vastassooga seostatavate tegevuste ning objektide vältimine olulisem (Halim & Ruble, 2010). Ka on Eesti lastega läbi viidud uuring, mis vaatles lasteaialaste sotsiaalse soo konstrueerimist, mille ühe osana küsiti tüdrukutelt ning poistelt, kas nad tahaksid olla vastassoost ning millest tuli välja, et kui poisid ei tahaks mingil juhul olla tüdrukud, kuid tüdrukud näevad poiss olemises ka positiivseid külgi aktiivne olemise ning vajalike oskuste omamise näol (Aavik & Kajak, 2009).

Tuleb pidada silmas, et enesekirjelduste puhul on oluline osa ka nn „keelefiltril“, läbi mille meie isiksus vastustes peegeldub. See tähendab, et analüüsides seda, mida ning kuidas me enese kohta ütleme, tuleb pidada silmas ka taustsüsteemi, mille oluliseks osaks keel paratamatult on. Filosoofi ning keeleteadlase Wilhelm von Humboldt'i poolt tõstatatud keelelise relatiivsuse teooria (hilisemalt tuntust kogunud Sapir-Whorfi hüpoteesi nime all) kohaselt keel määrab või vähemalt mõjutab oluliselt seda, kuidas me ümbritsevat maailma näeme ning tõlgendame. See väljendub mõistetes, mida kasutame ning nende olemasolus üldse (Mueller-Vollmer, 2011). Eesti keeles puudub näiteks vaste ingliskeelsele sõnale „gender“, kasutusel on sõnapaar „sotsiaalne sugupool“, mis on aga võrdlemisi ebamugav, peegeldades omal moel ka meie ühiskonna teatavat „puudujääki“ sotsiaalse sooga seotud teemade käsitlemises.

Vaadeldes üldist sõnakasutuse erinevust sugude lõikes, näitavad eelnevad uuringud valdavalt, et naised kasutavad nii suulises kui kirjalikus eneseväljenduses sõnu meestest rohkem (Newman, 2008; Mulac, Giles, Bardac & Palomares, 2013). Samas on leitud, et verbaalses suhtluses kasutavad mehed rohkem sõnu nii üldistel kui ka „mehelikel“ teemadel, samas kui

naised domineerivad vaid „naiselikes“ diskussioonides (Dovido, Heltman, Brown, Ellyson & Keating, 1988). Sellised vastandlikud tulemused on seotud pigem sellega, et mehed haaravad juhtrolli enda kätte ning panustavad seetõttu vestlusesse rohkem kordi, mis enesekirjelduste ning kirjalike tekstide puhul nii olulist rolli ei mängi. On leitud, et naised kasutavad rohkem suhetele ning psühholoogilistele aspektidele suunatud sõnu ning mehed keskenduvad päevakajalistele probleemidele ning konkreetsetele näidetele (Newman et al., 2008).

Ka keeles peegelduvad ühiskonna stereotüübid- seostame teatavaid sõnu ning väljendeid meeste ning teistsuguseid naistega. See tuleneb erinevatest rollidest, mida mehed ning naised ajaloo vältel on täitnud ning mida keele kaudu ka järgmistele põlvkondadele edasi antakse. Üheks võimaluseks maskuliinseid ning feminiinseid omadusi kategoriseerida on kasutada individist lähtuv-ümbritsevatest lähtuv vastandust. Traditsiooniliselt on naisi seostatud rohkem teistest lähtuvate ning suhetele orienteeritud ja mehi individist lähtuvate ja isikupära rõhutavate omadustega. Suhete ning ümbritsevate inimestega seonduvad omadused on näiteks hoolivus, hellus, abivalmidus, nn. „individist lähtuvad“ omadused aga pigem seotud ambitsioonikusega, näiteks juhtimisvõimelisus kindlameelsus, iseseisvus. Omaduste kategoriseerimiseks on käesolevas töös peamiselt kasutatud D. Bakan (1966, viidatud Diehl et al., 2004 kaudu) poolt kirjeldatud süsteemi, mis tugineb küllaltki soostereotüüpile lähenemisele. Kuigi tänapäevased uuringud näitavad, et stereotüüpide seosed bioloogilise sooga on pigem nõrgad (Williams & Best, 1990), on siiski oluline neile tähelepanu pöörata, sest sotsiaalne sugu, mis meie käitumist enam määrab, on senini üsna nende kontrolli all ning seda saab „puhtal kujul“ näha just lapsi jälgides.

Uuringud näitavad, et inimesed kasutavad üldiselt nn. „individist lähtuvaid“ omadusi enesekirjeldustes vähem ning nende tekkimine ja areng on seotud kogemustega, eriti eduelamustega. Teistest lähtuvaid omadusi kasutatakse rohkem ning nad on, nagu ingliskeelne nimigi (communion-type) viitab, olulised kogukonnas eksisteerimiseks (Uchronski, 2008). Nii endale kui ka kogukonnale suunatud jooned võivad esineda nii negatiivses kui positiivses võtmes. Positiivse avaldumise korral on individist lähtuvad omadused juhtimisvõimekus ning enesekindlus, negatiivse väljendumise ohtudeks on liigne riskivõtmine, enesekesksus ning suutmatus teha koostööd. Positiivses vormis väljenduvad teistest lähtumisega seotud omadused empaatiavõimes, oskuses töötada grupis ning leida kompromisse, negatiivses võtmes on puudusteks vähene enesekindlus ning allutatus grupi survele, mille tagajärjel isiklikud vajadused tagaplaanile jääda võivad (Diehl et al., 2004).

Kuna viimasel sajandil on üsna kiiresti toimunud traditsiooniliste mehe-naise rollide hägustumine, on leitud, et kõrgharitud noorte seas on erinevused kadunud või vähemalt märkimisväärselt taandumas (Uchronski, 2008). See on aga ulatusliku keskkondliku mõjutamise tulemus, algkooliealiste laste puhul esineb stereotüüpset mõtlemist enam ning seetõttu on võimalik näha ka selle peegeldusi nende väljaütlemistes.

Hüpoteesid

Varasemad uuringud näitavad, et kuigi inimesed kirjeldavad end üldiselt rohkem läbi koostööst, võrgustikust ning lähedastest lähtuvate omaduste ning sealjuures kasutavad mehed siiski naistest enam üksikisikust/endast lähtuvaid omadusi (Uchronski, 2008; Abel & Wojciszke, 2007). Sellest lähtuvalt püstitati hüpoteesid, et sama kehtib ka poiste ning tüdrukute võrdluses:

H1: tüdrukud kasutavad enesekirjeldustes rohkem lähedastest/teistest lähtuvaid omadusi kui poisid.

H2: poisid kasutavad enesekirjeldustes rohkem üksikisikust/endast lähtuvaid omadusi kui tüdrukud.

Lisaks on leitud, et tüdrukud keskenduvad enese kirjeldamisel rohkem oma välimust puudutavatele aspektidele, mis on nende identiteedi jaoks olulisemad kui poiste jaoks, kuna vanemad julgustavad neid välimusele tähelepanu pöörama. Samas julgustatakse poisse oma ettevõtmistes aktiivsemad olema ning initsiatiivi haarama, mistõttu peegeldub ka nende enesekirjeldustes rohkem tegevustega seotud aspekte (Aavik & Kajak, 2009; Leaper, 1991).

Nendele ideedele tuginedes võiks väita, et tüdrukud kasutavad enesekirjeldustes poistest enam välimusega seotud mõisteid samas kui poisid kirjeldavad end enam tegevuste kaudu.

H3: tüdrukud kirjeldavad end välimuse kaudu rohkem kui poisid.

H4: poisid kirjeldavad end tegevuste kaudu rohkem kui tüdrukud.

Lisaks võrreldi töös poiste ja tüdrukute enesekirjelduste põhjalikkust nii üldise sõnade arvu mõttes kui ka erinevate infokildude (detailsuse) aspektist lähenedes, milles on eelnevates uuringutes meeste ning naiste puhul saadud vastakaid tulemusi. Reeglina on siiski leitud, et naised kasutavad sõnu meestest rohkem ning on ka detailsemad (Newman, 2008; Mulac, Giles, Bardac & Palomares, 2013). Sellest lähtuvalt püstitati hüpotees, et sama kehtib ka tüdrukute ning poiste võrdluses.

H5: tüdrukud on enesekirjeldustes poistest põhjalikumad, kasutades rohkem sõnu ning tuues välja rohkem erinevaid aspekte.

Meetod

Valim ning andmetöötlus

Valimisse kuulus 39 9-12 aastast Tartu Kesklinna Kooli õpilast, kellest 21 (54%) olid tüdrukud ning 18 (46%) poisid. Tüdrukud olid grupina veidi vanemad (keskmine vanus sugude lõikes vastavalt 10, 86 ning 10, 61). Andmed on kogutud longituuduuringuse IDEFICs raames ja laste täidetud küsimustik hõlmas ka mälestusi, avaliku esinemisega seotud tundeid, akadeemilist edukust ning sõnavaratesti. Antud töö raames kasutati vabas vormis antud enesekirjeldusi, milles lastel on palutud endast lähemalt kirjutada alustades sõnadega „ma olen...“. Andmete kogumine toimus koolitunni ajal, lapsed täitsid küsimustiku paberil, aega selleks oli 45 minutit. Andmete analüüsimiseks kasutati programmi SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*) 19.0, milles viidi läbi sõltumatute muutujatega t-test.

Kodeerimine

Enesekirjelduste analüüsimiseks lõin üldistatud kategooriad, milleks on **välimus** (välimusega seotud informatsioon), **indiviidist lähtumine** (hõlmab agency-tüüpi isiksusomadusi, isiklikke eelistusi ja mittemeeldimisi erinevatest valdkondadest ning lisaks lemmiktegevusi ning ebameeldivaid tegevusi) ning **teistest lähtumine** (suunatud lähedastele ning nendega seotule. Sellesse kategooriasse kuuluvad märkused (kaasa arvatud tegevused) pere, sõprade, koduloomade jne kohta ning isikuomadused, mis keskenduvad ümbritsevatele). Kodeerimisühikuks oli propositsioon e. tegusõna sisaldav ja mõtet kandev väikseim lauseosa (nt. „*ma käin tennisetrennis*“ või „*mul on väike õde*“). Detailsuse või põhjalikkuse analüüsimisel kodeeriti lisaks propositsioonile ka iga täiendavat infot edastav sõna (nt. omadussõnad, arvsõnad jne.). Tegu ei olnud teineteist välistava kategoriseerimisega, see tähendab, et iga märksõna võis samaaegselt kuuluda mitmesse kategooriasse. Alljärgnevalt on toodud kodeerimiskategooriate definitsioonid ja kirjeldused koos näidetega.

Indiviidist lähtumine: iseloomulik on soov indiviidina eristuda ning tulemuslikult oma eesmärkide poole püüelda. Selle saavutamiseks on vajalikud teatavad karakteristikud, näiteks otsustusvõimelisus, iseseisvus, enesekindlus (Bakan, 1966, viidatud Abel & Wojcizske, 2007). Indiviidist lähtuvate märksõnade kategooriasse kuulusid enesekohased väited, mis rõhutasid individuaalsust, näiteks erinevad lemmikud (toidud, raamatud, koolitunnid) („*Minu lemmiktund on Mata.*“) ning isiksuseomadused („*Üldiselt olen rahulik*“) Lisaks kuulusid sellesse kategooriasse ka lemmiktegevused ning hobid („*Mulle meeldib meisterdamine*“). **Teistest lähtumine:** iseloomulik on soov teiste eest hoolitsemise kaudu sotsiaalsesse gruppi

integreeruda. Selleks vajalikud omadused on muuhulgas usaldusväärsus, empaatilisus, heatahtlikkus (Bakan, 1966, viidatud Abel & Wojcizske, 2007).

Teistest lähtuvate kirjelduste kategooriasse kodeeriti viited vanematele („*terve pere hoolib minust*“), õdedele-vendadele, koduloomadele jne. sse kirjelduste kategooriasse kodeeriti viited vanematele („*Terve pere hoolib minust*.“), õdedele-vendadele („*mul on väike õde*“), koduloomadele („*mul on kodus kilpkonn ja kaks konna*“) jne.

Välimuse kategooriasse paigutusid kõik välimust märkivad omadused, mis kas otseselt või kaudselt sellega seonduvad. Näiteks lauses: „*Olen lühike ja heledate juustega*.“ on kaks välimuse kategooriasse kuuluvat märkust: olen lühike ning olen heledate juustega. Ka märkus „*ma olen 4. oma klassi poiste pikusest*“ tähistab välimust.

Tegevuste kategooriasse kuulusid kodeerimissüsteemi järgi kõik tegevust tähistavad märksõnad ning eelduseks ei ole, et kasutataks enesekohaseid tegusõnu. Näiteks tähistavad spordiga tegelemise tähtsustamist nii lause „*mulle meeldib jalgpalli mängida*“ kui ka lause „*mulle meeldib jalgpall*“.

Põhjalikkuse analüüsimisel on eeskuju võetud eeskuju Wang'i (2004) uuringust, milles võrreldi laste enesekirjeldusi eri kultuuride lõikes. Kodeerimissüsteem näeb ette kõikide sõnade kokku lugemise põhjalikkuse määratlemiseks ning lisaks kodeeritakse **detailsuse** vaatlemisel infoühikuna iga uut infot sisaldavate märksõna. Infoühikuks on esimesel juhul niisiis sõna ning teisel uut infot sisaldav märksõna või sõnaühend, näiteks lauses „*mul on kaks venda ja väike õde*“ on 7 sõna ning 3 detaili (kaks venda, õde, õde on väike).

Sisu mõttes „tühjad“ laused [näiteks „*rohkem ma ei oska*“, „*kas teile meeldib?* (mõeldud kas meeldib mängida sõdimismänge)“] läksid arvesse vaid põhjalikkuse ning detailsuse arvestamisel, muus osas neid analüüsis arvesse ei võtnud, sest nad ei väljenda otseselt sisulist tegevust.

Kodeerimismeetodi reliaabluse kontrollimiseks viidi 15% materjalist läbi kaks eraldiseisvat kodeerimist, mille kokkulangevus oli 76%, seega lugesime kodeerimissüsteemi juba esialgselt piisavalt usaldusväärseks. Peamised lahknevused tekkisid nn „negatiivsete enesekohaste väidete“ osas (nt ma ei armasta olla suure tähelepanu all“) ning tegevuste eristamisel lisainformatsioonist (nt „mulle meeldib suvi, sest siis ei pea pakse riideid kandma“). Selliste mitmetimõistetavuste vältimiseks täiendati kodeerimisjuhendit, mille tagajärjel tõusis järgmiste kodeerimiste võrdlusel kokkulangevusprotsent märgatavalt (Cohen'i Kappa 0.86).

Tulemused

Sugu näib olevat laste jaoks oluline aspekt- selle tõi enesekirjeldustes omadusena välja 14 vastajat, kellest 8 olid poisid. Sageli oli sugu üks esimesi enesekirjelduse osadest („*poiss kellele meeldivad arvutimängud nagu igale poisile*“, „*Ma olen aktiivne tüdruk*“). Kuna soo olulisuse kohta hüpotees puudus, on seda arvesse võetud vaid üldise pildi saamisel ning sugu ei arvestatud eraldi ühegi kategooria osaks. Lisaks võib soo mainimine tähendada lapse jaoks nii kuuluvust gruppi kui ka individuaalsuse üht tahku ning seda, kumb aspekt tema jaoks olulisem on, ei ole võimalik uuritud enesekirjeldustest selgelt välja lugeda.

Sõltumatute muutujatega läbi viidud t-testi tulemustest ilmnnes, et **indiviidist lähtuvate väidete** kasutamise erinevused poiste ning tüdrukute enesekirjeldustes ei olnud statistiliselt olulised, seega H2 (poisid kasutavad enesekirjeldustes tüdrukutest rohkem indiviidist lähtuvaid märksõnu) ei leidnud kinnitust.

Kuigi lapsed mainisid lähedasi oma enesekirjeldustes üsna palju, tuues välja nii vanemate, õdede-vendade, sõprade ning koduloomade olemasolu kui ka nendega seotud tegevusi, võib t-testi tulemuste põhjal öelda, et ka **teistest lähtuvas** kategoorias puudusid poiste ning tüdrukute sõnakasutuses statistiliselt olulised erinevused ning kinnitust ei leidnud ka H1 (tüdrukud kasutavad enesekirjeldustes poistest enam teistest lähtuvaid väiteid).

Välimus ei olnud laste enesekirjeldustes väga olulisel kohal-seda mainis vaid 7 last vaadeldud 39 hulgast, kellest 5 olid küll tüdrukud ning vaid 2 poisid, kuid statistiliselt olulisust ei ilmnenu ka selles alakategoorias, seega H3 (tüdrukud kasutavad enesekirjeldustes poistest enam välimusega seotud mõisteid) ei leidnud samuti kinnitust.

Statistiliselt oluline erinevus tuli aga välja poiste ning tüdrukute enesekirjeldustes esinenud **tegevust** tähistavate märksõnade esinemissageduste uurimisel. See tulemus näitab aga püstitatud hüpoteesile H4 vastupidist: tüdrukud kasutavad nimelt poistest enam tegevuste kaudu kirjeldamist $t(37)=-2.218, p<.05$.

Olulisemad tulemused ilmnesisid enesekirjelduste **põhjalikkuse ning detailirohkuse** uurimisel. Nimelt leidis kinnitust H5 (tüdrukud on enesekirjeldustes poistest põhjalikumad, kasutades rohkem sõnu ning tuues välja ka rohkem erinevaid detaile). Läbi viidud sõltumatute muutujatega t-testi tulemused olid statistiliselt olulised nii sõnade [$t(37)=-2.554, p<.05$] kui ka detailirohkuse osas $t(37)=-2.473, p<.05$.

Tabel 1. Märksõnade jaotumine enesekirjeldustes

	poisid		tüdrukud	
	M	SD	M	SD
Teistest lähtuv	1,39	1,378	1,9	1,786
Indiviidist lähtuv	3,00	5,412	5	3,568
Välimus	0,11	0,323	0,33	0,796
Tegevused	2,22	2,669	4,48	3,53
Sõnad	35,33	27,386	54,76	19,995
Detailid	10,39	8,59	16,29	6,262

Arutelu

Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli vaadelda, kuivõrd esineb poiste ning tüdrukute enesekirjeldustes erinevusi ning mil määral neis peegeldub soostereotüüpsel mõtlemisele viitavaid aspekte. Nende erinevuste uurimiseks püstitati 5 hüpoteesi, millest kaks keskendusid keelekasutuse üldistele erinevustele ning kolm vaatlesid erinevusi stereotüüpipõhistest kategooriatest lähtuvalt. Tulemustest selgus, et erinevused soostereotüüpide esinemise osas poistel ning tüdrukutel sisuliselt puuduvad. Analüüside tulemustes ei ilmnunud statistiliselt olulisi erinevusi ei välimuse, indiviidile endale suunatuse ega ka koostööle ning lähedastele suunatuse osas.

Oma osa statistiliselt ebaoluliste tulemustes välimuse kategoorias on kindlasti faktil, et vaid 7 vastajat välimust üldse mainisid. Vaadates neid väheseid tulemusi võib näha, et poisid ja tüdrukud kasutavad enese kirjeldamiseks erinevaid aspekte- tüdrukud juukse pikkust, värvi jne, aga poisid vaid pikkust ja sedagi võrdluses teiste inimestega või juhul, kui see oli samaealistega võrreldes tähelepanuväärne („olen oma klassi poistest pikkuses kolmas“, „olen 156 cm pikk“). See annab märku „tugeva mehe“ stereotüübile iseloomulikust võistluslikkusest ka sellises, traditsioonilises mõttes naiselikus kategoorias nagu välimus. Tüdrukute poolt välja toodud omadused olid stereotüüpselt naiselikud, rõhutades juukse pikkust ja silmavärvi, kasutades üsna spetsiifilisi täpsustusi („mul on pähhelpruunid juuksed“, „mul on sinakad silmad, tuhk blondid juuksed“). Sellised tulemused näitavad, et erinevused on süvenemisel

täiesti märgatavad, kuid need ei peegeldu antud kategoriseerimise raames ning nõuavad tõlgendamiseks ka taustinfot. Vaadeldud poiste ning tüdrukute enesekirjeldused olid üldjoontes käsitletud valdkondade mõttes sarnased, ka esines vähe üllatavaid teemasid. Toodi välja lähedasi, enamasti perekonda ning lemmikloomi ja esitati isiklike eelistuste loetelusid, kuid reeglina puudusid selgelt stereotüüpsed väited mõlemas valdkonnas ning vaid enesekirjeldustes tõstatatud teemade põhjal oleks üsna raske arvata ära, kas tegu on poisi või tüdrukuga. Näiteks: „*Mari (siin ja edaspidi nimed muudetud). Käin judos. Eelmine aasta olin judos Eesti meister. Ma käi ansambli tunnis seal mängin flööti. Kolmapäeviti on koolis meil veel koor, mina ja mu kaks venda käime seal. Mu vendade nimed on Sass ja Rein mõlemad on minust vanemad. Sass on 13a ja Rein 15a*“, „*Mati, olen rahulik koolis läheb mul hästi ja hinded on head. Ma käin ka trennis, kergejõustikus seal käin koos oma sõbraga, kelle nimi on Raul. Mul on kodus koer. Ja mul on väike õde. Minu lemmik aine koolis on kehaline, eriti meeldib mulle suusatamine.*“

Varasemad uuringud on aga leidnud, et seosed soo ning enesest/teistest-lähtuvate mõistete kasutamisel on olemas ning kattuvad hüpoteesides H1 ning H2 välja toodud eeldustega, mille kohaselt poisid kasutavad rohkem indiviidist lähtuvaid ning tüdrukud teistest lähtuvaid väiteid (Abele & Wojciszke, 2007). Saadud tulemust võib teataval määral selgitada andmekogumismeetodi eripäraga, kuna ülesandeks oli kirjeldada ennast, mitte ennast sotsiaalse suhtlemise kontekstis, mistõttu lapsed keskendusid pigem isiklike lemmikute loetlemisele, mitte niivõrd endale osana keskkonnast või suhtevõrgustikust. Lisaks ei võimaldanud kirjalik küsitlus „julgustamist“ laiemalt mõtlemise osas või pikemat arutelu, milles vaadeldavate teemade ring oleks kindlasti laienenud. Huvitav oleks uurida teemat kas või kirjaliku intervjuu kaudu, milles sisalduksid avatud küsimused teemade kaupa, kuid primaarset tulemust annaks ilmselt süvaintervjuude kasutamine või isegi laste (omavaheliste) vabade vestluste tõlgendamine. Kuigi vaadeldavas eas on pere ning sõbrad väga olulisel kohal, mis võib selgitada, miks erinevusi ei leitud, on laste omavaheliste vestluste uurimisel nähtud, et neis peegelduvad erinevused on sarnased täiskasvanute puhul saadud tulemustega, väljendades soostereotüüpe üsna palju nii üldise suhtlemislaadi kui ka sisalduvate mõistete osas (Leaper, 1991; Aavik & Kajak 2009).

Mõnevõrra üllatavaks osutus hüpoteesi H4 (poisid kasutavad tüdrukutest enam tegevusele suunatud märksõnu) testimise tulemus, millest selgus, et tegelikkuses on vastupidi- tüdrukud kasutavad tegevusega seotud märksõnu poistest enam. Teades aga, et ilmsesid statistiliselt olulised erinevused ka H5 testimisel, milles eeldasin, et tüdrukud on enesekirjeldustes põhjalikumad, kasutades rohkem sõnu ning tuues välja ka rohkem detaile, on see mõistetav.

See tulemus on kooskõlas ka viimasel ajal avaldatud uuringutega, mis käsitlevad meeste ning naiste erinevusi keelekasutuses (Newman et al., 2008; Mulac et al., 2013). Leian, et kvantitatiivne lähenemine seadis enesekirjelduste uurimisele käesoleval juhul selgelt liiga palju piiranguid, sest ei võimaldanud tõlgendada andmeid kontekstist tulenevalt ega võtta arvesse teksti tervikuna. Selleks, et enesekirjeldusest maksimaalselt informatsiooni ammutada, oleks otstarbekas uurida andmeid ka kvalitatiivselt, mis annaks kindlasti huvitaid tulemusi nii sugudevaheliste erinevuse võrdlemisel kui ka keelekasutuse üldisel vaatlemisel. Kvalitatiivne uurimismeetod võimaldaks hinnata ka enesekirjeldustes esile kerkinud märksõnade kaalukust, kuna praegusel juhul said lähedastele ning suhetele suunatud alakategoorias ühesuuruse hinnangu nii väide „mul on vend“ kui ka väide „vend on hetkel sõjaväes ning see on kurb, sest temaga sai palju nalja aga õnneks on vähe veel jäänud kui see lõpeb“. Samuti ei ole kvalitatiivselt samaväärsed märkused „mul on 2 venda ja õde“ ning „Kõige kallim inimene mulle on minu vend“. Lisaks ei lubanud kvantitatiivne uurimisviis lugeda välja n-ö „ridade vahele“ peidetud infot, mis peegeldab laste jaoks olulisi aspekte vahest paremini kui otseselt esile toodud info [näiteks laused nagu „mul on mõlemad vanemad“, „(olen) olematu. Mind ei ole olemas.“]. Samal põhjusel ei võimaldanud kasutatud kvantitatiivne lähenemine hinnata enesekirjeldust mainitud „peidetud“ tulemuste osas tervikuna just vaadeldavate stereotüüpide osas. Näiteks enesekirjeldus: „tavaline Tartu poiss kes elab supilinnas ja mull on oma klubi kuhu kuuluvad aind minu kõige paremad sõbrad ja naabrid, kuid se klubi pole tavaline kui tahate teada miks siis mõelge jutust välja ja minu hoovis on suur kuid peenike kask mille otsas on puumaja ja sees on relvastatud mina olen selle juht ja ma olen 4 oma klassi poiste pikusest ma olen kolmas kiirus jooksust ja mulle meeldim mängida sõdimismänge. Kas teile meeldib?“ sai kodeerimise tulemusena kõrgema skoori mitte indiviidist, aga just teistest lähtuval skaalal, kuigi sisaldab palju stereotüüpselt mehelikku informatsiooni.

Samuti võib enesekirjeldusi tekstidena vaadates näha, et tegelikult kasutavad poisid tüdrukutest enam „loomingulist lähenemist“ ülesandele ning nende vastused on enam narratiive meenutavad, emotsionaalsemad ning lugejaga suhtlevamad: „poiss kellele meeldivad arvutimängud nagu igale poisile. Mulle meeldib eriti kokata ning teha oma sõpradega midagi naljakat. Mul on palju sõpru. Vahepeal ma lähen maale ning teen seal tööd. Mul on ema kes hoolitseb ning üleüldiselt terve pere hoolib minust. Vend on hetkel sõjaväes ning see on kurb sest temaga sai palju nalja aga õnneks on vähe veel jäänud kui see lõpeb. Vahest mida ma tulevikus teen või mida ma tegin minevikus. Elu on tore.“ Tüdrukud

tunduvad vastustes „korralikumad“, esitades küll informatsiooni enda kohta rohkem, aga lisamata emotsioone peegeldavaid sõnu. Samuti on nende enesekirjeldused pigem oskuste ning omaduste loetelud kui narratiivid. *Ruth, olen 11 aastane. Mulle meeldivad kassid. Kardan pimedust ja ämblike. Mulle meeldib tantsimine ja laulmine (käin trennides laulmas ja tantsimas) Armastan oma pere. Mul on ema, isa ja vend. Meie peresse kuulub ka kass Karvapall. Karvapall on väga kuri. Ma olen isepäine ja vaidlev. Tahan saada lauljaks või arhitektiks. Enamasti halbu hindeid ei saa (olen 5 ja 4“.* Kindlasti leidub erinevustel ning sarnasustel palju eri tahke, kuid nende avamine eeldaks põhjaliku kvalitatiivse sisuanalüüsi läbiviimist.

Kui jääda ka edaspidi kvantitatiivse uurimisviisi kasutamise juurde, oleks oluline valimit suurendada, mislābi kerkiksid esile pigem üldised tendentsid kui individuaalsed erinevused ning mis võimaldaks tulemuste üldistamist laiemale populatsioonile. Lisaks võiks sel juhul vaadelda ka võimalikke vanuselisi erinevusi, et näha, kas enesekirjelduste põhjalikkus ning neis esinevad stereotüüpide peegeldused vanusegrupiti erinevad või mitte. Seda eriti kuna on leitud, et selles eas toimuvad muutused stereotüüpse mõtlemise paindlikkuse osas (Patterson, 2012). Käesolevas uuringus vanuselisi erinevusi ei vaadeldud, sest ankeedis märkisid lapsed oma vanust vaid aastates ning vanused ei erinenud oluliselt. Oleks huvitav ka uurida, kas stereotüüpide kajastumises esineb erinevusi nende laste, kes enesekirjelduses oma sugu eraldi välja tõid ning nende vahel, kes seda ei teinud ning kas erinevuste esinemiste osas on ka bioloogilise soo aspektis erisusi.

Kokkuvõtteks võib öelda, et kuigi käesoleva töö tulemused kinnitasid eelnevaid tulemusi küll sooliste erinevuste esinemise osas sõnade rohkust ning enesekirjelduste detailsuse osas, ei õnnestunud kasutatud kodeerimissüsteemi abil leida tõestust töö keskmes olevate soostereotüüpsete väidete esinemisest. Sellele vaatamata on stereotüübid vaadeldud poiste ning tüdrukute enesekirjeldustes kohati üsna silmapaistvad, mistõttu oleks kindlasti huvitav antud teemat edaspidi kvalitatiivseid meetodeid kasutades analüüsida, kuna tulemused oleksid ilmselt teistsugused ning avaksid laste enesekontseptsiooni palju enam.

Kirjanduse loetelu

- Aavik, K., Kajak, K. (2009). Soo sotsiaalne konstrueerimine Eesti lasteaedades 7 Tallinna lasteaia vaatlusandmete põhjal: empiiriline uurimus. ENUT.
- Abele, A.E., Wojciszke, B. (2007). Agency and Communion From the Perspective of Self Versus Others. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 93, No. 5, 751–763.
- Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, Nj: Prentice-Hall.
- Baumeister, R. (1997). Identity, self-concept, and self-esteem. In R. Hogan, J. Johnson, & S. Briggs (Eds.), *Handbook of personality psychology* (pp. 681–710). San Diego, CA: Academic.
- Bosaci, S.L. (2008). Children's Gendered Sense of Self and Play as Represented Through Drawings and Written Descriptions. *Canadian Journal of School Psychology*. Vol. 23, No. 2, 190-202.
- Bussey, K., Bandura, A. (1984). Influence of gender consistency and social power on sex-linked modeling. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 1292-1302.
- Butler, Judith (1990) *Gender Trouble*, New York: Routledge.
- Diehl, M., Owen, S. K., & Youngblade, L. M. (2004). Agency and communion attributes in adults' spontaneous self-representations. *International Journal of Behavioral Development*, 28, 1–15.
- Dovidio, J.P., Heltman, K., Brown, C.E., Ellyson, S.L., Keating, C.F. (1988). Power Displays Between Women and Men in Discussions of Gender-Linked Tasks: A Multichannel Study. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 55, No. 4, 580-587.
- Gee, C.L., Heyman, G.D. (2010) Children's evaluation of other people's self descriptions. *Social Development*. Vol. 14, No. 4, 800-818.
- Halim, M.L., Ruble, D. (2010) Gender Identity and Stereotyping in Early and Middle Childhood Edited by: Chrisler, J.C.; McCreary, D.R. *Handbook of gender research in psychology*, vol 1: gender research in general and experimental psychology, 495-525.

Järviste (2010). Poliitikaanalüüs: sooline võrdõiguslikkus ja ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis 2009. aastal. *Sotsiaalministeeriumi toimetised* 3/2010.

Kohlberg, L. (1966). A cognitive-developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes. In E. E. Maccoby (Ed.), *The development of sex differences* (pp. 82-173). Stanford, CA: Stanford University Press.

Leaper, C. (1991). Influence and involvement in children's discourse: Age, gender, and partner effects. *Child Development*, Vol 62, No. 4, 797-811.

Leppiman, A. (1996). *Sotsiaalse sugupoole kujunemisest eelkoolieas Eesti ja Soome võrdlusandmete taustal*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Ülikool.

Martin, C.L. (1989) Children's use of gender-related information in making social judgements. *Developmental psychology*, 25, 80-88.

Martin, C., & Ruble, D. (2004). Children's search for gender cues: Cognitive perspectives on gender development. *Current Directions in Psychological Science*, 13(2), 67-70.

Mueller-Vollmer, K.(2011). Wilhelm von Humboldt. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Külastatud aadressil: <http://plato.stanford.edu/entries/wilhelm-humboldt/>.

Mulac, A., Giles, H. , Bardac, J.J., Palomares, N. A. (2013). The gender-linked language effect: an empirical test of a general process model. *Language Sciences* 38, 22-31.

Mäkinen, T. (1999). *Soostereotüüpide võrdlus Eesti ja Soome koolinoorte seas*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Newman, M. L., Handelman, L.D., Groom, C.J., Pennebaker, J.W. (2008). Gender Differences in Language Use: An Analysis of 14,000 Text Samples. *Discourse Processes*, 45:211–236.

Patterson, M. (2012). Self-perceived gender typicality, gender-typed attributes, and gender stereotype endorsement in elementary-school-aged children. *Sex Roles*, 67, 422-434.

Szkrybalo, J., Ruble, DN (1999). God made me a girl: Sex-category constancy judgments and explanations revisited. *Developmental psychology*. Volume: 35 Issue: 2 Pages: 392-402.

Uchronski, M. (2008). Agency and communion in spontaneous self-descriptions: Occurrence and situational malleability. *European Journal of Social Psychology* 38, 1093-1102.

Wang, Q. (2004) The Emergence of Cultural Self-Constructs: Autobiographical Memory and Self-Description in European American and Chinese Children. *Developmental Psychology*, Vol 40, No. 1, 3–15.

Williams, J. E., Best, D. L. (1990). Measuring sex stereotypes: A multination study (revised edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Eva Üprus